

**АРХЕТИПИ И ПЕРСОНАЖИ В СЕРИАЛИТЕ СЛЕД 2000 г.
(„ПОД ПРИКРИТИЕ“ И „СТОЛИЧАНИ В ПОВЕЧЕ“)**

БИСТРА ВЕЛИЧКОВА

**Archetypes of the characters in the TV series after 2000
("Pod prikritie" and "Stolichani v poveche")**

Bistra Velichkova

Резюме: Настоящият текст има за цел да анализира до каква степен са използвани архетипни образи (според теорията на Карл Юнг за архетипите и колективното несъзнавано) при изграждането на персонажите в българските сериали, от най-ново време – „Под прикритие“ (криминална драма) и „Столичани в повече“ (комедийна драма), които се излъчват през 2011 г. по националните телевизии – БНТ и БиТиВи. Също така разглеждаме по какъв начин тези две продукции, въпреки разликите в жанра, представят времето след политическите промени у нас, след 1990 г. Криминалната драма „Под прикритие“ показва реалистично задкулисите игри между мафия и политици, които са неизменна част от времето след 1990 година в България. От своя страна, комедийният характер на „Столичани в повече“ представя живота на личностно, семейно-битово ниво; показва как живеят, борят се и се развиват българите в тези противоречиви години. Чрез разглеждане на теорията за архетипите и колективното несъзнавано на Карл Юнг анализирахме как са изградени типично българските образи от годините на Прехода в

двата сериала. Резултатите от изследването ни показват, че в сериалите „Под прикритие“ и „Столичани в повече“ съвсем ясно могат да се открият архетипите на Юнг за: Героят, Невинният, Владетелят, Мъдрецът, Шегаджията и т.н. Публикацията е част от резултатите по проект N145/2016, подкрепен от НИС на СУ „Св. Кл. Охридски“, на тема „Филмовите предложения по телевизиите в България в периода 2010-2015“, с ръководител гл. ас. д-р Жана Попова. Участници: Бистра Величкова, Деяна Драгоева, Деляна Нешева, докторанти в катедра „Радио и телевизия“

Ключови думи: архетип, персонаж, български сериал, филм, телевизия

Abstract: The article aims to analyze to what extent the archetypes (according to Carl G. Jung's theory of archetypes and collective unconscious) have been used in the creation of the characters in the Bulgarian TV series, from the most recent times – “Pod prikritie” (Crime drama) and “Stolichani v poveche” (Comedy drama), which have been broadcasted in 2011 on the Bulgarian national televisions – BNT and BTV. We also examine how these two productions, despite the differences in the genres, represent the time after the political changes in Bulgaria after 1990 (the so called period of the “Transition”). The crime drama “Pod prikritie” shows in a realistic way the connections between the mafia and the politicians in Bulgaria, relations which have been an integral part of the time after 1990 in Bulgaria. The comedy drama “Stolichani v poveche” represents the life at a personal, family-household level; It shows how Bulgarians live, struggle and develop in these controversial years during the Transition period. In both films we observe the same mentality, worldview and goals of the characters. Whether the characters are high-

ranking mafia bosses, or mayors of far end neighborhoods, up until recently villages near Sofia, the characters of both films have the same goals – to get rich and to occupy high state positions, from where they can have power and steal money. Every action of the characters is driven by the slogan: “The goal justifies the means”. The most important pursuit of the characters is to achieve personal profit, wealth and prosperity, at the expense of the future of the whole society. By examining the theory of the archetypes and the collective unconscious of Carl G. Jung, we analyze how typical Bulgarian personages from the years of the Transition period, have been presented in the two TV series. The results of our research show that in the series of “Pod prikritie” and “Stolichani v poveche”, Carl G. Jung's archetypes of the Hero, the Innocent, the Master, the Sage, the Joker, etc., can clearly be distinguished. The publication is part of the research results of the project N145/2016, supported by Science Sector Fund of Sofia University “St. Kliment Ohridski” on topic “The Film Proposals of the Televisions in Bulgaria in the Period 2010-2015”, headed by Assist. Prof. Zhana Popova. Participants: Bistra Velichkova, Deiana Dragoeva, Delyana Nesheva, postgraduate students at the Department of “Radio and TV”.

Key words: archetype, character, Bulgarian series, film, television

I. Архетипи и персонажи

Според речниците „персонаж” означава герой на пиеса, литературна творба или филм. Всеки персонаж има определени характеристики според образа, който пресъздава, и ролята, която изпълнява.

Понятието „архетип” (ἀρχέτυπον) идва от гръцки език и означава „оригинал, от който се правят копия” или оригинал, от който се правят модели (Liddell& Scott

Lexicon, 2015). Това произлиза от частицата „архе“ (ἀρχή) – начало, произход; и „топос“ (τόπος), което може да означава – модел, тип, образец. Понякога „архетип“ се използва и със значението на стереотип.

Терминът „архетип“ се появява още в текстовете във връзка с образа на Бога в човека. Терминът се забелязва и при трудовете на Иреней, който казва: „Създателят на света не придава форма на тези неща непосредствено от себе си, а ги копира от архетипове, които са извън него”. В „Corpus Hermeticum“ Бог е наречен „архетип на светлината/adversus omnes haereses” (Цит. по Юнг, 2016& 49). Названието „архетип“ се появява и при Дионисий Ареопагит, когато говори за „нематериални архетипове” или „архетипен камък”. От друга страна, при Св. Августин не се назовава пряко с тази дума, но присъства идеята за архетипа. При Платон е пряко използван именно този термин, като в неговите трудове е и синоним на „идея” (Юнг, 2016). Ученият, който най-мощно се занимава с архетипите и създава своя теория за тях, е швейцарският психиатър Карл Густав Юнг. През 1919 г. той разработва концепцията за психологическите архетипи, които според него са пряко свързани с колективното несъзнавано (Jung, 1981). Изследвайки легендите, митовете, религиите, приказките, разказвани в различните общества, той дава своето твърдение, че всички те използват едни и същи типаж и личности, които си взаимодействат, така че да развият определената сюжетна линия в историята.

1. Карл Густав Юнг и колективното несъзнавано

Според теорията на Карл Юнг архетипите се развиват в **колективното подсъзнание** или още **колективното несъзнавано** (Jung, 1981). Те се проявяват като образи и фигури, които навлизат неконтролируемо в съзнанието под формата на сънища, фантазии, халюцинации и др.

Карл Густав Юнг казва, че „колективното несъзнавано е част от психиката, която може да бъде негативно разграничена от личното несъзнавано по това, че не дължи съществуването си на личен опит” (Юнг, 2016: 49). Той казва, че личното несъзнавано се състои от съдържания, които в определено време са били съзнавани, но са изчезнали от съзнанието като са били забравени. За разлика от него, съдържанията на колективното несъзнавано никога не са били придобити индивидуално. Той твърди, че те съществуват благодарение на наследствеността.

Понятието „архетип”, което е силно свързано с идеята за колективното несъзнавано, показва наличието на определени форми в психиката, които са разпространени навсякъде. В научните изследвания за митовете те се наричат „мотиви” (Юнг, 2016: 49). В сравнителната история на религиите те се назовават „категории на въображението”. Много учени, сред които и Юнг, дават определението за „архетип” като „една предекзистентна форма”. Юнг казва, че „за разлика от личностното естество на съзнаваната психика, има и втора психична система с колективен, неличностен характер, която обаче е с подчертано личностна природа. Колективното несъзнавано не се развива индивидуално, а бива унаследявано.” (Юнг, 2016: 49).

Тъй като архетипите са несъзнавани, съществуването им може да бъде забелязано индиректно, чрез изследване на поведението на човека, образите в изкуството, митовете, религията или сънищата. Карл Юнг възприема архетипите като универсални, архаични модели и образи, които произлизат от колективното подсъзнание (Feist, 2009). Те са наследени потенциалности, които се активират, когато навлезат в съзнанието като образи или като начини на поведение и взаимодействие с външния свят (Stevens, 2006). Архетипите представляват автономно скрити форми, които се трансформират, след като веднъж влезат в съзнанието и им бъде даден конкретен израз от самите индивиди и тяхната култура.

Юнг определя колективното несъзнавано като *склад*, съдържащ опита на човечеството, вид знание, което е вродено на всеки човек. Въпреки това, човек не може пряко да го осъзнае. То повлиява всичките ни преживявания и поведението ни. Швейцарският философ казва, че архетипите използват същия механизъм на активиране, който и човешките инстинкти. Архетипите, както и инстинките, се появяват несъзнателно в ситуации, при които това е необходимо. Някои преживявания показват ефектите на колективното несъзнавано по-ясно от други. Така е например с любовта от пръв поглед, т. нар. „дежа вю“ (от фр. „Déjà vu“ – „вече видяно“ – чувството, че вече сте били на дадено място или сте преживяли определена случка) и моменталното разпознаване на някои символи и значения от митовете. Подобни преживявания могат да се разбират като внезапно свързване на външния свят с вътрешния свят на колективното несъзнавано. По-големи примери са творческите преживявания изпитвани от художници, музиканти и хора на изкуството, спиритуалните преживявания на монасите от различните религии или паралелите между сънища, фантазии, митове, приказки и литература (Воеге, 1997).

Съдържанието на колективното несъзнавано се нарича „архетип“. Юнг използва и определения като доминанти, идеализирани образи, първични образи, митологични, но „архетипи“ надделява като термин в неговата теория. Те са незаучената склонност да преживяваме нещата по определен начин (Воеге, 1997).

Съществуват множество архетипи, които трудно могат да бъдат ограничени до определен брой. Някои базисни архетипи, които определя Юнг, са например този на Майката. Тук попада идеята за собствената майка, баба, тъща, свекърва и всяка жена, с която съществува някаква родствена връзка. Включват се още и образите на богините, на Божията Майка, Дева Мария. Архетипът на Майката се свързва с грижовност, отдаденост, както и с места, които означават раждане, плодородие (Юнг, 2006). Архетипът на Детето е този на невинния човек, който

върши и добро, и зло без да има съзнанието за едното или другото. Той не е отговорен за действията си, защото прави всичко инстинктивно, подобно на животните. Персоната е образът ни пред другите, маската, с която заставаме пред обществото. Архетипът на Сянката представлява тъмната страна на Аз-а, злото на което сме способни. Сянката е аморална, не е нито добра, нито лоша. Анимата се свързва с женските черти у мъжа, а Анимусът – с мъжките черти у жената. Анимата е женският аспект на колективното несъзнавано при мъжете, а Анимусът – мъжкият аспект на колективното несъзнавано при жените. Бащата е символ на водач, владетел или авторитетна фигура. Героят пък е един от основните архетипи, който се бори със Сянката, със скрития потенциал на злото в нас. Архетипът на Мошеника (известен още като Шегаджията, Клоуна, Трикстера) играе роля на образа, който създава препятствия на Героя. Архетипът на Цялостната личност (Селф-ът) е крайното единство на личността и се символизира от кръста, от мандала¹, който Юнг рисува. Цялостната личност (Селф-ът) е трансцендентността на всички противоположности. Това означава, че човек не е нито мъж, нито жена, а е едновременно и мъж, и жена. Не е нито само Аз или само Сянка, а е едновременно и двете (Буре, 2015).

Както става ясно, има множество архетипи, които трудно могат да бъдат изброени изчерпателно. В опита си да систематизира и обобщи архетипните образи, Карл Юнг определя дванадесет базисни типа, които разпределя в мандала. Той ги посочва като символ на основните мотивиращи фактори при човешкото поведение. Тези дванадесет типа са разделени в три групи от по четири, като трите групи са на Егото, на Душата и на Аз-ът. Типовете във всяка група имат еднакви основи. Обикновено човек носи в себе си характеристиките на няколко архетипа, но един от тях е най-доминиращ.

1 Мандалът е духовен символ в религията на хиндуизма и будизма, който представлява Вселената. „Мандала“ се е превърнал в универсален термин за геометрични фигури, които представят метафизичната структура на Космоса, както и микрокосмоса на Вселената (Merriam-Webster Online Dictionary, 2008).

2. Дванадесет архетипа според теорията на Карл Густав Юнг

В групата на „Его“-то попадат архетипите на Детето/Невинният, Сиракът/Обикновеният човек, Героят, Майката/Грижовният. В групата на „Душата“ се включват Изследователят, Бунтарят, Любовникът, Създателят. При „Аз-а“ са четирите архетипа – Шегаджията/Трикстерът, Мъдрецът, Магьосникът, Владетелят/Бащата.

В таблицата по-долу са представени трите групи с по четири архетипа според теорията на Юнг:

Група „Его“	Група „Душа“	Група на „Аз-а“
1. Детето/Невинният	5. Изследователят	9. Шегаджията/ Трикстерът
2. Сиракът/ Обикновеният човек	6. Бунтарят	10. Мъдрецът
3. Героят	7. Любовникът	11. Магьосникът
4. Майката/ Грижовният	8. Създателят	12. Владетелят/Бащата

Съществуват и четири кардинални ориентира, които оформят четири групи, при които пък има по три архетипа, които си взаимодействат помежду си. Тези, които са срещуположно разположени в мандала, са крайно различни, но са силно свързани. Всяка група се определя според нейния целеви фокус. Четирите групи са: (удовлетворение) на **Егото, Свобода, Социалност, Ред**. Това е още един вариант на трите групи архетипи, представени в таблицата по-горе. Всички типове в групите **Его, Душа, Аз** имат една и съща движеща сила. Архетипите, представени в четири групи, имат различни движещи сили, но запазват една и съща мотивация за действие. Според мандала с четирите групи, представени на фигурата по-долу, можем да видим, че мотивите на архетипа на

Майката/Грижовният са задоволяване на Его-то чрез удовлетворяване на нуждите на другите, което пък е социално ориентирано. В същото време, архетипът на Героя, който се намира точно на противоположната страна срещу Майката, също е движан от мотива за удовлетворение на Его-то. Той обаче се стреми да постигне това чрез смели действия, с които иска да докаже своята стойност като личност в социума. Анализирването на четирите групи би могло да помогне за по-точното разбиране на мотивите и личностната динамика при всеки от архетипите (Feist, 2009). Т.е. според същинския кръг, мандала, който е представен във фигурата, виждаме, че архетипите взаимно се противопоставят, като в същото време си взаимодействат и допълват.

Например, виждаме, че архетипът на Владетеля се противопоставя на архетипа на Бунтаря, но са свързани от това, че и двата търсят ред в свободата и свобода в реда. Анализът на противопоставянето на всички дванадесет типа би могъл да се разгърне пространно, но за целите на нашето изследване е важно само да споменем това противопоставяне и взаимовръзка между тях. Това ще ни помогне по-нататък, при разглеждането на теорията за архетипните основи при конструирането на персонажите в два български сериала след 1990 г.

Мандала с 12-те архетипа според теорията на Карл Г. Юнг

В художествените произведения – литературни творби, филми, сериали, за да се изградят убедителни образи и персонажи, се използват именно архетипите. Т.е. изграждат се определени модели на характера и поведението, които да бъдат лесно разпознаваеми от аудиторията и да могат читателите или зрителите да идентифицират себе си чрез образите. По този начин произведението става по-близко и разбираемо за тях.

Например, без значение от жанра, в много от телевизионните сериали присъства ясно и отчетливо доброто и злото, и борбата между тях, противопоставянето на

Владетеля срещу Героя, който се бори, за да възтържествува доброто. Около тяхната борба се нареждат други архетипи като тези на Невинният, Мъдрецът, Изследователят и т.н.

Това, което ни интересува в настоящото изследване, е до каква степен се наблюдава използването на архетипи при героите в два от най-новите български сериала, след 1990 г. – „Под прикритие“ и „Столичани в повече“. Избрахме именно тези два сериала, тъй като те излизат в една и съща година – 2011, и се оказват едни от най-успешните до този момент в двата различни жанра, които представляват. Въпреки че се различават – единият криминален, а другият – комедиен, двата сериала разказват едно и също време, а именно съвременното в България – от началото на Прехода до днес. А в персонажите на главните герои веднага могат да бъдат видени архетипите, представени в теорията на Карл Густав Юнг. Например, при Джаро (водач на мафията в сериала „Под прикритие“) архетипът е на Владетеля, Злодея. При полицаия Попов архетипът е на Героя – добрият, който иска да се бори срещу несправедливостта. В „Столичани в повече“ тези два архетипни образа можем да кажем, че са въплътени в персонажите на Рангел Чеканов и Йордан Лютов.

Преди обаче да анализираме в детайли всички архетипи, според които са изградени основните персонажи в двата сериала, ще направим кратък обзор на българските телевизионни сериали, които се появяват в годините след 1989 г.

II. Българските сериали след 1989 г.

Моят свят не е твоят, искам сам да вървя!

Но преди да пропадна, поне за миг

да полетя!

„Моят свят“, Кирил Маричков, текст на песента към сериала „Дунав мост“

1999

1. „Дунав мост” – първият сериал, който разказва времето на Прехода

В първите години след 1989 година в България не можем да кажем, че се наблюдават много собствени продукции на телевизионни сериали. Това вероятно се дължи на политическите промени, които страната преживява и на настъпилния хаос във всички сфери на живота. Първият по-значителен сериал, който излиза през **1999 г.**, излъчен по Българската Национална телевизия (БНТ), е **„Дунав мост”** (1 сезон, 7 епизода). Сценарист на филма е Георги Мишев, а режисьор Иван Андонов. Двамата са автори на филмите **„Самодивско хоро”** и **„Дами канят”**. Сериалът се появява точно 10 години, след началото на т. нар. **„Преход”** и сякаш прави опит за осмисляне на това време. Филмът представя какво се случва в държавата през тези години, как служителите на Държавна сигурност от времето на комунизма управляват и диктуват как да се случва демокрацията; показва как една част от хората забогатяват много, докато други едва свързват двата края. Сериалът говори и за емиграцията, така популярна сред българите тогава, а мостът на река Дунав при Русе е бил символ на изхода, откъдето българите масово бягат на Запад (Ковачев, 2010). *„И макар, че от кал сме направени, Господи/ Аз не искам в кал да прекарам живота си / И не искам тъй ням да стоя край брега / да очаквам промяна и все да мълча”* – пее Кирил Маричков в песента **„Моят свят”**, саундтрак на сериала, синтезирайки мисленето и нагласите на българите по това време. Сериалът **„Дунав мост”** остава в историята със скандала, който предизвиква заради сексуалните сцени. Самият сценарист Георги Мишев обяснява, че чрез този филм е искал да покаже пълната разруха и деморализация в обществото, поквартата и пошлостта, които превземат страната в годините на промените.

Това, което е важно да отбележим, е, че въпреки критиките, сериалът **„Дунав мост”** остава една от първите продукции, които представят годините след 1989. През **2000 г.** по БНТ е излъчен сериалът **„Хайка за вълци”**, по романа на Ивайло

Петров, режисьор Станимир Трифонов. Филмът не поражда толкова остри реакции като „Дунав мост”, но въпреки това е приет противоречиво.

Следващият сериал по БНТ, който отново е по сценарий на Георги Мишев, е „Патриархат” (2005 г. – 1 сезон, 7 епизода), с режисьор Дочо Боджаков. Дали заради множеството критики за представената действителност в „Дунав мост”, тук сценаристът връща лентата на живота на българите преди много години, на село. Сякаш умишлено бягство от съвременни теми, филмът наподобява филмите на Мишев „Селянинът с колелото”, „Матриархат”, „Вилна зона” и „Преброяване на дивите зайци” (Гърдев, 2005).

През 1999 г., когато излиза „Дунав мост”, се появява и комедийният сериал „Клиника на третия етаж” (режисьор Николай Акимов), който няма толкова за цел да осмисли времето, колкото чрез хумор да представи работата и абсурдните случки в една клиника. Може да се търсят препратки към осмиване на абсурдното състояние на медицинските клиники и болници у нас. Различни жанрово, сериалите „Клиника на третия етаж” и „Дунав мост” са обединени от техниката на заснемане, която очевидно е далеч от професионалното оборудване и изчистени кадри, които наблюдаваме в по-съвременните продукции днес.

Подобна неусъвършенствана техника и кадри наблюдаваме и в хумористичния сериал, излъчен по БНТ през 2011 г. – „Английският съсед” (1 сезон, 4 епизода). Филмът е направен по едноименната книга на Михаил Вешим, режисьор е Дочо Боджаков. Сериалът е в синхрон с новите тенденции в България след приемането на страната в Европейския съюз през 2007 г. и свободното пътуване на хора. По това време у нас става популярно чужденци, предимно англичани, да купуват евтини къщи в български села, да се заселват там и да прекарват годините си след пенсиониране на село. Така прави и главният герой на сериала Джон Стюард Джон, който си купува къща в българското селце Плодородно. Оттам нататък следват забавни и хумористични случки, породени

от незнаенето на езика, различните навици, манталитет и културни особености на селяните и на Джон.

Различни сериали, които се появяват след 1989 г., са излъчени по трите национални телевизии в България – БНТ, БиТиВи и Нова ТВ. Някои постигат по-голям успех от други. „Той и Тя” (2002 г., БиТиВи), например, е една от успешните комедийни продукции, които осмиват отношенията в двойка – мъж и жена. Сериалът „Морска сол” (2004 г., Нова ТВ), който също залага на хумора, не остава с толкова положителни отзиви и интерес у аудиторията. Въпреки че сериалът е тип ситком (ситуационна комедия) и е взимствал много от идеята и структурата на американския сериал “Приятели”, българският формат далеч не стана толкова успешен.

„Нова тв“ направи опит и за сериали тип „сапунени опери” или семейна драма – „Хотел България” (2004 г.) и „Забранена любов” (2008 г.), които разказват за семейни и лични взаимоотношения, любов, пари, раздяла и т.н. Някак обаче и двата сериала останаха без особено висок интерес и одобрителни отзиви.

2. След 2010 г. – възход на българските ТВ сериали

Истинският подем, за който бихме могли да говорим в областта на българските сериали, е периодът след 2010 г., когато се появява сериалът „Стъклен дом” (2010 г., БиТиВи, 5 сезона, 64 епизода). Режисьори на филма са Виктор Божинов и Петър Русев. Изпълнителни продуценти са Димитър Митовски и Димитър Гочев – „Камера” ООД. „Стъклен дом”, подобно на „Хотел България” и „Забранена любов” (по „Нова тв“) също представлява семейна драма, но успехът му е безспорен сред аудиторията. Първият епизод на „Стъклен дом“, силно рекламиран, постига рейтинг от 1,49 милиона зрители. След което правата за излъчване са продадени в 8 държави.

За разлика от другите сериали с подобен жанр (Попова, 2015: 115-152), излъчвани до тогава, „Стъклен дом” успява да привлече зрителите с професионална техника на заснемане, операторско майсторство, естествена актьорска игра (нещо, което в предишни тв продукции винаги е било проблем, особено театралността, която се усещаше на тв екрана). Освен това, начинът по който историята се разказва, успява да създаде съспенс и очакване у зрителите. Макар и семейна драма, в сериала се прокрадва и криминален елемент – сенчести бизнес сделки, кражби, убийства, отвличания (Gueorguieva, 2014) и т.н. – препратки към действителността в България след 1990 г.

Продуцентите от „Камера ООД” правят опит да повторят успеха със сериала „Фамилията” (2013 г., 3 сезона, 39 епизода). Там залагат на подобен метод на създаване на съспенс като в „Стъклен дом”, но изигран от същите актьори представящи подобни персонажи и характери – опит за създаване на нещо ново на базата на изпитаното, успешно, старо.

3. „Под прикритие” и „Столичани в повече” – Преходът в криминален и комедиен план

Другият сериал, след „Стъклен дом”, който спечели българските зрители и окончателно заяви началото на нова епоха в съвременните български сериали, е криминалната драма „Под прикритие” (2011 г., БНТ, 5 сезона, 60 епизода). Случайно или не, продуцентът и режисьорът на сериала е същият като на „Стъклен дом” – Димитър Митовски. Появяват се мнения, че сериалът е вдъхновен от американския филм на Мартин Скорсезе „От другата страна” („The Departed”, 2006 г.), който пък е вдъхновен от хонконгския „Дяволски дела” („Infernal Affairs”, 2002 г.). Действително, ако се видят тези два филма, става ясно, че основната история в „Под прикритие” не представлява нищо ново.

Сюжетът е пределно ясен, повтарящ се и експлоатиран в много криминални филми. Това, което е различното в българската продукция, е че сюжетът е адаптиран към българската действителност. Персонажите са по-лесно разпознаваеми като хора, които често срещаме в ежедневието си или в криминалните рубрики на медиите. Докато гледаме „От другата страна“ на Скорсезе, много по-трудно бихме могли да се идентифицираме с героите и да поставим историята в перспективата на родната ни реалност. Действието се развива с американски декори, в американски полицейски управления, сгради и улици. Начинът на говорене, на действие е друг. И филмът, и героите си остават някак далечни и като „на филм“, т.е. като нещо, което в действителност не може да се случи. В „Под прикритие“ виждаме как мафиотската групировка се събира в централно софийско заведение, на кръстовището на улици, по които минаваме ежедневно. Не само това, а и в заведение от реалността, в което сме виждали с очите си как вечер се събират хора от сенчестия бизнес (Заведението „Планет клуб“ до Храм-паметника „Александър Невски“ в София, което съществуваше действително по време на излъчване на сериала по БНТ). Сделките за наркотици, които правят, срещите с управляващи политици с главата на мафията (Джаро), договорките за престъпни търгове на имоти, гласуване на определени закони в парламента, които да бъдат в интерес на мафията, внезапни убийства на известни политици, са все теми, които не са излизали от медиите през всички години, след 90-те у нас. Това е действителността, в която живеем всеки ден, а филмът ни разкрива онова, което не доизказват медиите. Подобно на вестника „Нов свят“ във филма – купен и идеологически дирижиран от Джаро – повечето медии в България се управляват от хора с неясно минало и „прикрито“ настояще, представяни за успешни бизнесмени или политици. Сериалът показва как се случва в детайли това, за което ни съобщават по новините всеки ден.

Българите лесно припознават типажа на героя на Михаил Билалов – Петър Туджаров – Джаро – бивш офицер от МВР, след промените заставащ начело на

мафиотска група. Това е схемата, според която бивши служители на високи постове от бившата Държавна сигурност, често наричани „кукловоди на прехода“ (Чернева, 2009), застават начело на групи от криминалния свят след 90-те години. Във втория сезон на сериала пък се показва как престъпният бос Джаро иска да излезе „на светло“, да изчисти името си от криминалното си минало и да влезе в медиите, и общественото внимание, вече като бизнесмен. Нещо, което се случва и в действителност – хора с криминално минало стават политици, бизнесмени и са недостижими от закона. И подобно на реалността, в полицията у нас всички знаят кои са престъпниците, и виновниците за престъпления и убийства, но така и не могат да намерят доказателства, за да ги осъдят. Не само това, а в полицията работят хора на мафията, т. нар. „къртици“ – в лицето на полица Я Васил Николов (в ролята – Деян Донков), които докладват и информират подземните босове какво се разследва и какви тайни акции подготвя полицията срещу тях.

Безспорен е успехът на „Под прикритие“, който има общо пет сезона. В първия сезон филмът печели две награди „Златен чадър“ – за най-добър сериал и за най-добро операторско майсторство. В опит за конкуренция и желание за подобен успех през **2012 г.** „Нова тв“ излъчи криминален сериал с подобна тематика, озаглавен „**Отплата**“ (1 сезон, 12 серии). Сериалът не получи отзвук и особен зрителски интерес. Вероятно поради тази причина не бяха излъчени нови сезони. От своя страна, БНТ през **2013 г.**, излъчва сериала „**Четвърта власт**“ (2013 г., БНТ, 1 сезон, 12 епизода). Режисьори са Стоян Радев и Димитър Коцев. С този филм телевизията сякаш заяви своя стремеж за представяне на продукция, подобна на „Под прикритие“, т.е. разказваща отново за незаконни сделки и политически измами, като концентрира вниманието върху това как работят българските медии и каква е тяхната функция в политическия и криминалния свят. Въпреки правдоподобните случаи, които бяха представени, и потенциала за добър сериал, нови сезони така и не последваха.

През **2011 г.**, когато по БНТ излъчваха „Под прикритие“, БиТиВи излиза на пазара с три сериала: **„Седем часа разлика“** (4 сезона, 80 епизода), по сценарии на Любен Дилов-син, Милена Фучеджиева, режисьори са Вито Бонев, заместен в 3-тия сезон от Горан Попович (Продуцент Магърдич Халваджиян (Global Films (И.П.), **„Домашен арест“** (4 сезона, 86 епизода), режисьор Петър Вълчанов (bTV Studios (И.П.) и **„Столичани в повече“** (11 сезона, 131 епизода).

„Седем часа разлика“ разказва историята на две български семейства, разделени и свързани между София и Ню Йорк. Темата е актуална за България, предвид множеството българи, които емигрират в Америка след 1990 г. Филмът представя интересна гледна точка на живота в двете държави и на това как се адаптират българите в новата страна, като емигранти. И тук неизменна част от сюжета са престъпленията, корупцията, любовните изневери, насилието и т.н. Сравнително успешна продукция с четири сезона.

„Домашен арест“, от своя страна, е комедиен ситком, направен по модела на американските сериали „Всички обичат Реймънд“, „Двама мъже и половина“, „Приятели“. Въпреки, че е комедийна продукция подобно на „Столичани в повече“, сериалът, който печели най-много зрителски интерес и има най-много телевизионни сезони от всички сериали до сега в България, е „Столичани в повече“. За това избрахме именно този сериал да разгледаме в детайли в настоящия текст.

„Столичани в повече“ (2011 г., БиТиВи, 11 сезона, 131 епизода) е създаден по сценарий на Емил Марков и Теньо Гогов. Изпълнителни продуценти са Евтим Милошев и Любомир Нейков („Dream Team Productions“). Той излиза през същата година, когато и сериалът „Под прикритие“ по БНТ.

Докато „Под прикритие“ разкрива кадри и герои от криминалния свят в годините на Прехода, комедийният сериал „Столичани в повече“ разглежда това време по-скоро в личностно-битов план. Продукцията показва как две семейства (Лютови и Чеканови) от средната класа, живеят в краен столичен квартал, който допреди

няколко години е бил село Извор. Във филма са показани дребните далавери, в които се забъркват хората, в стремежа си да постигнат целите си. Показва се как личната вражда между съседи е колкото смешна и глупава, толкова и сериозна, когато става дума за избори на нов кмет или търсене на скрито съкровище (имането, което е една от основните сюжетни линии в Сезон 1).

Докато „Под прикритие“ показва живота в „подземния“ свят, света на мафията, престъпленията, сделките между политици и мафиотски босове, „Столичани в повече“ представя живота на обикновения човек и неговото семейство. Общото е, че и по високите етажи на властта („Под прикритие“), и сред обикновените хора („Столичани в повече“), манталитетът и мисленето са едни и същи – как да заобиколиш закона, за да получиш лична изгода, как да дадеш пари „под масата“ срещу обещание, че човек от властта ще си „затвори очите“ срещу незаконна сделка; как се строят хотели върху общинска земя, където се оказва, че има вековни останки от антични градове. И в двата филма е засегната темата за иманярството и незаконното сдобиване с археологически ценности и находки (още един актуален проблем за България днес). Историческите реликви би трябвало да принадлежат на държавата и да бъдат съхранявани в музеи, а не да са в домовете на богати бизнесмени (Джаро, 4 „Под прикритие“) или пък да бъдат издирвани и укривани от селяни-иманяри (Спас Лютов, Радко Чеканов, „Столичани в повече“). И двата сериала със сериозност и хумор засягат актуални проблеми от действителността, от годините на Прехода в България.

III. Архетипни конструкции при персонажите в „Под прикритие“ и „Столичани в повече“

За изграждането на правдоподобни персонажи и в „Под прикритие“, и в „Столичани в повече“ се наблюдава изплзване на част от основните архетипи, представени в теорията на Карл Юнг. Разгледани през тази теория (която разгърнахме по-подробно в първата част на този текст), в сериала „Под прикритие“ веднага можем да видим архетипните образи на главните герои:

Петър Туджаров – Джаро (глава на мафиотска група) като архетип на Владетеля, злодея, лошия, на когото всички са подвластни; Емил Попов (главен инспектор от ГДБОП)а е архетип на Героя – добрият, който иска да се бори срещу неправдите и да премахне „злия владетел“ Джаро. Аналогични са образите в „Столичани в повече“, където противопоставянето е отново между архетипа на Владетеля-злодей – Рангел Чеканов (кмет на село Извор, отскоро станало и квартал на София, в покрайнините) и архетипа на Невинния Йордан Лютов, чиито образ съпругата му иска да превърне в Герой, който да се бори срещу Владетеля – Рангел. По отношение на жените на главните „злодеи“ в двата сериала, виждаме архетипа на Майката, Грижовната жена, която обаче е потискана от жестокостта на своя съпруг или любим, но в същото време благодарна, че все пак, когато е в настроение, я обича и е мил с нея. В „Под прикритие“ това е персонажът на Силвия Велева – Съни – любовница на Джаро, а в „Столичани в повече“ в абсолютно същия архетипен калъп влиза Гълъбина Чеканова – съпруга на Рангел Чеканов и предана домакиня.

При двете двойки също така е и ясно изразен патриархалният модел, така силно заложен в българската култура. И при Джаро и Съни, и при Рангел и Гълъбина виждаме идентичен код на поведение – силния мачо мъж, който знае всичко и изкарва парите в семейството, и жената – негова партньорка, която по дефиниция е смятана за по-глупава, по-слаба, сантиментална, която има нужда от закрилата именно на такъв силен, груб и циничен мъж. А в замяна единственото, което се иска от нея, е да бъде красива и да готви. Или, както самият Джаро казва на Съни: „Мълчи и бъди красива“. От своя страна, Рангел без да се замисля непрестанно, показва превъзходството си пред съпругата си Гълъбина и подчертава нейната по-низша позиция с реплики от типа: „Не ми умней! Като искам да чуя нещо умно, говоря аз!“, „Че ти, ако спреш да миеш чиниите, какво ще правиш по цял ден?“, „Щом масата е празна, знам, че Гълъбина за нищо не е мислила цял ден“.

От друга страна, за баланс в „Столичани в повече” е показан и противоположният тип модел – на властната жена и мекушавия и слабохарактерен мъж – Славка и Йордан Лютови. Интересно е да се види как при тях позициите се обърнати и жената е тази, която командва и казва какво трябва да се направи, докато съпругът я слуша, готви, чисти и изпълнява всичките ѝ идеи и прищевки. Както казва Славка на Гълъбина: „Да ми дадеш рецептата за тая мусака, да я научи Йордан да я прави”. В матриархата при Лютови въобще не подлежи на съмнение, че мъжът е този, който трябва да готви и да върши домакинската работа.

В „Под прикритие” обаче не забелязваме така силно изразен контрапункт, където да се показва силната жена. Там Джаро е окупира с мачизма и егото си, и който си позволи да му противоречи или да го измести, той просто го убива. Евантуално представяне на силна жена е образът на адвокатката на Джаро – Бояна Василева (в ролята Койна Русева), но и там виждаме, че по-силен от Джаро не може да има. Който се изпречи на пътя му, е поръчан да бъде убит. Така става и с адвокатката на Джаро.

И в двата филма главните герои – Джаро и Рангел Чеканов имат по един доверен човек, т. нар. „Дясна ръка”, който им помага във всяко едно начинание – независимо от това дали е незаконно, правилно или не. Най-довереният човек на Джаро е Иво Андонов, а на Рангел – синът му Радко и бъдещият му зет Димо. До известна степен тези най-доверени персонажи на главните герои могат да се поставят в архетипа на Детето/Невинният, на човека, който само слуша и изпълнява, без да поставя под въпрос доколко е разумно това, в което ще бъде съучастник. Невинният тук, помагайки на Владетеля, има желание за издигане на образа си до този на Героя, но някак винаги му се изплъзва тази непривична за него роля.

В архетипните характеристики на Героя и Бунтаря в „Под прикритие” влиза Мартин Христов – Шмекера, а в „Столичани в повече” – Андрей Лютов. Те носят

и части от архетипите на Шегаджията/Трикстера, тъй като стоят между двете воюващи страни в двата сериала. И двата персонажа често се оказват в ситуации, в които са нито с едните, нито с другите от воюващите. Мартин Христов, Шмекера, от една страна е човек на полицията, но от друга страна е и част от мафията, където работи „под прикритие“. Андрей Лютов пък е член на семейство Лютови, които водят битово-семейна „война“ със съседите си Чеканови, но той пък е влюбен именно в дъщерята на Чеканови (Мария). И двамата герои, от двата сериала, имат и част от архетипа на Любовника, тъй като и двамата са в позиция на любовна афера с жена, която принадлежи или на Владетеля или на Невинния – „Дясна ръка“ на Владетеля. В „Под прикритие“ Мартин Христов е влюбен в Съни, която е любовница на Джаро (архетип на Владетеля) и в която в същото време е влюбен и Иво Андонов (Дясна ръка на Джаро). В „Столичани в повече“ – Андрей Лютов се влюбва в Мария Чеканова – дъщеря на Рангел Чеканов (архетип на Владетеля) и годеница на „Дясната му ръка“ – Димо Цеков. Тази „забранена любов“, в която попадат двамата герои от двата сериала, е още една от множеството ситуации, където може да се прояви доминиращият при тях архетип на Героя. Мартин и Андрей преминават през различни препятствия, жертват живота си, работата си, за да се преборят и да бъдат с жената на своето сърце (Съни и Мария). Също така присъства и елементът на това, че именно те са призвани да бъдат Героите, които ще спасят крехките и слаби жени от ръцете на Владетеля – „злодей“, който ги държи по принуда, а те никога не са го обичали.

Любовта между Андрей Лютов (в ролята Иван Юруков) – син на Йордан и Славка Лютови и Мария Чеканова (в ролята Виолета Марковска) – дъщеря на Рангел и Гълъбина Чеканови, много наподобява забранената любов в Шекспировата трагедия „Ромео и Жулиета“ и двете воюващи фамилии – Капулети и Монтеки. Разбира се, с уговорката, че при „Столичани в повече“ двете фамилии – Лютови и Чеканови, са от една и съща социална класа. Въпреки

това ясно можем да видим как архетипи от литературната класика лесно биват пренесени в един съвременен сериал, без да се създава ни най-малко усещане за архаичност.

Образите на Мартин Христов („Под прикритие“) и Андрей Лютов („Столичани в повечето“) са интересни, тъй като въпреки доминиращия архетип на Героя, както виждаме, в тях присъстват елементи от много от другите архетипи. По този начин те стават по-плътни и реалистични, а не остават еднопластови.

Това, което прави сериалите интересни, е развитието на героите през сериите. Често използван похват е чрез различни случки и действия героите така да се променят, че от един доминиращ архетип те да станат съвсем различни личности, отговарящи на различен модел на поведение. Това пречупване и промяна прави образите им интересни и привлича зрителския интерес.

В архетипите на Невинния и Шегаджията съвсем ясно можем да поставим Косъма и Куката в „Под прикритие“, докато Радко Чеканов, Йордан Лютов, Спас Лютов са съответните образи от „Столичани в повечето“. Невинните Шегаджии са представени като добри и глуповати, които често предизвикват присмех у другите поради своята добронамерена наивност. Шегаджия/Трикстер в „Столичани в повечето“ е и отец Григорий (в ролята Ненчо Илчев), който като страничен наблюдател на събитията често деликатно се присмива на всички. Но когато му дадат пари си замълчава и приема всички абсурди като най-нормалното нещо.

Архетипът на Мъдреца винаги се появява в образ на възрастен човек. Затова в „Столичани в повечето“ виждаме как това е баба Марийка Чеканова (майка на Рангел Чеканов, в ролята Стоянка Мутафова) и бай Милчо (който пие всеки ден в кръчмата, но има „най-трезва“ представа за случващото се). Репликите и на двамата герои не са много, но каквото и да кажат винаги звучи като мъдро осмисляне на събитията. В „Под прикритие“ Мъдрецът, до известна степен, е полицаят Емил Попов, както и Росен Гацов – Куката (който е и Шегаджията).

Архетипът на Мъдреца е въплътен и в майката на Иво Андонов – Цвета Андонова (в ролята – Цветана Манева). В нея има елементи и от архетипа на Майката/Грижовната жена.

При образа на Създателя можем да припознаем персонажа на полицаея Емил Попов в „Под прикритие“, който буквално „създава“ таен агент – Мартин Христов – Шмекера (в самия му прякор е заложена архетипната конструкция на Трикстера), който да се внедри в мафията и по този начин да разобличи престъпленията там. В „Столичани в повече“ Създателят е Славка Лютова, която иска от „Невинния“ си съпруг Йордан Лютов – да „създаде“ новия кмет на Извор. По-долу, представяме три таблици, в които разпределяме основните дванадесет архетипа при персонажите в двата сериала, според трите групи с по четири основни архетипа, предложени от теорията на Карл Юнг – **групите на Его-то, Душата и Аз-а.**

Таблица 1, 2 и 3 показват 12-те архетипа, разделени в три групи според теорията на Карл Г. Юнг, представени при персонажите в българските сериали „Под прикритие“ и „Столичани в повече“.

ТАБЛИЦА 1

Група „Его“	„Под прикритие“	„Столичани в повече“
1. Детето / Невинният	Косъма	Радко Чеканов, Йордан Лютов, Спас Лютов, Йовка
2. Сиракът / Обикновеният човек	Мартин Христов	Константин Цеков
3. Героят	Мартин Христов, Иво Андонов	Йордан Лютов, Андрей Лютов
4. Майката/ Грижовният	Съни, Цвета Андонова (майка на Иво)	Гълъбина Чеканова

ТАБЛИЦА 2

Група „Душа“	„Под прикритие“	„Столичани в повече“
5. Изследователят	Емил Попов	Спас Лютов
6. Бунтарят	Мартин Христов	Андрей Лютов
7. Любовникът	Мартин Христов, Съни	Андрей Лютов, Мария Чеканова
8. Създателят	Емил Попов, Джаро	Славка Лютова

ТАБЛИЦА 3

Група на „Аз-а“	„Под прикритие“	„Столичани в повече“
9. Шегаджията / Трикстера	Косъма, Куката	Свещеник Григорий
10. Мъдрецът	Емил Попов, Куката	Марийка Чеканова, Бай Милчо
11. Магьосникът	Куката	Пламен Цеков
12. Владетелят	Джаро, Иво Андонов	Рангел Чеканов, Славка Лютова

IV. Заключение

След анализирането на двата български сериала „Под прикритие“ и „Столичани в повече“, можем да кажем, че в тях действително се наблюдава присъствието на архетипни конструкции, подобни на типовете, предложени от теорията на Карл Г. Юнг. Виждаме директното въплъщение на колективното подсъзнание във всяка отделна личност. Въпреки това, всеки персонаж е смес от различни архетипи, като един основен е най-доминиращ. Също така, основните архетипни образи са преплетени със стереотипните характеристики на героите от действителността, от годините на Прехода (след 1990) в България. По този начин

героите във филма стават много по-близки до българския зрител и той лесно може да се припознае в тях и да идентифицира живота в България с този, представен в сериалите. Това е много по-трудно при гледането на чуждестранни продукции. Именно тази комбинация на утвърдени архетипни образи (Героят, Владетелят, Невинният и т.н.) използвани в митове, легенди, приказки, филми и т.н., заедно със стереотипните характеристики на типичния българин от средната класа, с типичните съседски отношения и лични борби за просперитет с цената на всичко („Столичани в повече“) и образа на мафиотския бос (бивш полицаи преди 1990 г.) и на неговата бригада от глуповати, бедни, но послушни момчета, които изпълняват „мокри“ поръчки и престъпления, се оказва решаващата формула (по отношение на сценарии и режисура), която прави така успешни тези два български сериала. „Под прикритие“ и „Столичани в повече“ заемат своето достойно място в най-новата история на българските телевизионни сериали. В два коренно различни жанра, те успяват да представят много точна картина на обществото и времето след промените от 1989 г. А използването на архетипни образи, подобно на представените в теорията на Юнг, е техника, която превръща сериалите в митологични разкази за времето ни. Гледането на тези филми се превръща в телевизионно материализиране на колективното несъзнавано, което всеки зрител преживява индивидуално и пречупва през своето съзнание.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА И ИЗТОЧНИЦИ

БУРЕ, Джордж (2015). Карл Юнг 1875-1961. Превод Пепка Канджева. *Теории за личността. Електронен учебник*. https://moradabg.com/perscontents_bg.htm

ГЪРДЕВ, Борислав (2005). Патриархат. *LiterNet*, 18.11.2005, № 11 (72). <http://litenet.bg/publish4/>

КОВАЧЕВ, Пенчо (2010). След табутата – в „Дунав мост“ падат и гашите“. *24 часа*. <https://www.24chasa.bg/Article/532538>

ПОПОВА, Жана (2015). *Жанрове и форми на забавлението в телевизията*. Хасково: ПолиграфЮг.

- ЧЕРНЕВА**, Димитрина (2009). Бившите генерали от Държавна сигурност са основните кукловоди на прехода, интервю с Димитър Луджев. *Обектив*. <http://www.bghelsinki.org/bg/>
- ЮНГ**, Карл Густав (2016). *Архетиповете и колективното несъзнавано*. Плевен: Лере Артис.
- BOEREE**, George (2006). *Personality Theories: from Freud to Frankl*. <http://webpace.ship.edu/cgboer/perscontents.html>
- FEIST**, Jess, Gregory **FEIST** (2009). *Theories of Personality*. New York: McGraw-Hill.
- GOLDEN**, Carl. *The 12 Common Archetypes*. <http://www.soulcraft.co/>
- GUEORGUIEVA**, Valentina (2014). Power, Money and Criminality in the New Bulgarian TV Series. Marinescu, Valentina, Branea, Silvia, Mitu, Bianca (съст.). *Contemporary Television Series: Narrative Structures and Audience Perception*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- JUNG**, Carl Gustav (1981). *The Archetypes and the Collective Unconscious*. Collected Works of C. G. Jung, Vol. 9, Part 1. Princeton University Press.
- KUMAR**, Nitin. *The Buddhist Mandala – Sacred Geometry and Art*. <http://www.kheper.net/topics/Buddhism/mandala.html>
- LIDDELL**, George, **SCOTT**, Robert. *Archetype (ἀρχέτυπος)*. Greek-English Lexicon on Perseus. <http://www.perseus.tufts.edu/>
- MERRIAM-WEBSTER** online dictionary (2008). *Mandala*. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/mandala> [последно посетен на 20.11.2016].
- STEVENS**, Anthony (2006). The archetypes. *The Handbook of Jungian Psychology*. In: Papadopoulos, Renos (Ed.). London/New York: Routledge.

ПОД ПРИКРИТИЕ, официален сайт на сериала. <http://www.podprikritie.bg/>
СТОЛИЧАНИ В ПОВЕЧЕ, официална страница на сериала, сайт на БиТиВ <http://www.btv.bg/seriali/>